

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
ПІТЮЛИЧА Михайла Івановича на дисертаційну роботу
ФЕДОРИШИНОЇ ЛАРИСИ МИКОЛАЇВНИ на тему: «Соціально-
економічні основи формування здоров'я дитячого населення України»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна
економіка і політика**

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

В умовах глибоких трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні, охорона здоров'я населення є одним із найважливіших видів господарської діяльності, яка забезпечує не тільки стає економічне зростання та ріст продуктивності праці, а є важливим чинником національної безпеки країни. Це зумовлено тим, що здоров'я нації детермінує економічний, соціальний та культурний розвиток суспільства, здійснюючи активний вплив на демовітворювальні процеси, тривалість життя, тривалість економічної активності населення. З цього стає очевидним, що стан здоров'я детермінує не тільки кількісні характеристики людських ресурсів, їх біологічну, демографічну та інтелектуальну компоненти, але формує несучий каркас трудового потенціалу нації, ефективність функціонування якого в динамічних ринкових умовах визначається в першу чергу його якісними характеристиками.

Втрата демографічного потенціалу внаслідок тривалого скорочення природного приросту населення, деформація статево-вікової структури населення, висока смертність населення, низький коефіцієнт життєвості та інтенсивна трудова міграція економічно активного населення в Україні є свідченням системної кризи в процесах відтворення населення, що уже

сьогодні стає серйозним гальмом в реалізації ринкових реформ в країні. При цьому слід відмітити, що розбалансованість в режимах відтворення населення на тлі масштабної бідності та зниження рівня життя населення негативно відображається на плануванні сім'ї, домінуванні малодітних сімей, що не забезпечує просте відтворення населення.

У зв'язку з цим сьогодні особливо актуальною проблемою залишається розробка об'єктивних кількісних і якісних критеріїв оцінки суспільного здоров'я населення країни. З огляду на це, представлена дисертаційна робота Федоришиної Л.М., в якій досліджуються соціально-економічні основи формування здоров'я дитячого населення України, є актуальною і сучасною.

Підтвердженням актуальності обраної теми дисертаційної роботи є її прямий зв'язок з тематикою науково-дослідних робіт, зокрема: «Моделювання механізмів управління економічною безпекою підприємства», що виконувалася в Українській академії друкарства (номер державної реєстрації 0113U008320), у якій автором обґрунтовано роль здоров'я дитячого населення як складової майбутнього трудового потенціалу у забезпеченні економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання, функціонування яких націлене на формування креативної економіки; «Організаційно-економічні засоби формування та розвитку потенціалу суб'єктів господарювання сільських територій», яка досліджувалася в Миколаївському аграрному державному університеті (номер державної реєстрації 0113U002422), в якій автором досліджено стан здоров'я дитячого населення сільських територій; комплексною темою ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» «Демографія, зайнятість та диверсифікація соціальної політики», яка виконувалась відповідно до Постанови Президії НАН України № 179 від 20.12.2013 р., в межах якої автором обґрунтовано роль здоров'я дитячого населення у забезпеченні стійкості демографічних процесів та відтворенні генофонду нації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність висновків і рекомендацій дисертаційної роботи Федоришиної Л.М. підтверджується використанням широкого масиву наукової літератури. Дисертація вирізняється використанням методів всебічного вивчення об'єкта: монографічний, аналітичний, статистичний, метод теоретичного порівняння, економічного аналізу та узагальнення – для розкриття змісту дослідження та сутності понять у структурі понятійно-категоріального апарату; графічний і табличний метод – для наочної інтерпретації статистичних даних й результатів дослідження; методи групування, розрахунку економічних збитків від втрати здоров'я, соціологічний аналіз та програмно-цільовий підхід – для розв'язання важливої проблеми та обґрунтованості концепції формування здоров'я дитячого населення України.

Структура дисертації характеризується чіткістю і логічністю викладу матеріалу. Сформульовані мета і завдання дослідження відображають ключові аспекти досліджуваної проблеми і характеризуються послідовністю викладу матеріалу. Поставлені завдання в основному вирішені і відображені в науковій новизні, висновках і рекомендаціях дисертаційної роботи.

Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 372 сторінках комп'ютерного тексту, містить 56 таблиць, 44 рисунки, 4 додатки. Список використаних джерел нараховує 433 найменування.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи формування здоров'я дитячого населення» розвинуто і поглиблено понятійно-термінологічний апарат об'єкту дослідження – «здоров'я» (с. 49), «здоров'я дитячого населення» (с. 51), «формування здоров'я дитячого населення» (с. 57-58). Запропоновано чотири підходи до розуміння поняття «здоров'я» як стан, процес, ресурс та здатність (с. 45-49), що дозволило автору обґрунтувати основні складові дитячого здоров'я, а саме психічне, духовне,

соціальне та інтелектуальне здоров'я (с. 53-54). Сформовано авторську методику дослідження здоров'я дитячого населення та особливостей його формування за рахунок підбору і систематизації відповідних методів (с. 101-127).

У другому розділі «Фактори формування здоров'я дитячого населення України» розкрито сутність та структуровано склад визначальних факторів формування здоров'я дитячого населення (с. 131-141), в окрему групу виокремлено суспільно-політичний чинник впливу на формування дитячого здоров'я (с. 150-162), визначено опосередкований вплив безробіття та трудової міграції на стан здоров'я дітей (с. 162-178), проведено інтегральне оцінювання факторів формування здоров'я дитячого населення в розрізі регіонів України (с. 178-192).

У третьому розділі «Оцінка стану здоров'я дитячого населення України та тенденцій його формування в умовах трансформації суспільства» здійснено аналіз демовітворювальних процесів в контексті оцінки стану здоров'я дітей (с. 195-200), в регіональному зрізі визначено основні хвороби (с. 211-217), дано оцінку формування здоров'я дитячого населення в контексті поширення інформаційно-комунікаційних технологій та їх впливу на стан здоров'я дітей (с. 218-229), з'ясовано фактори та наслідки дитячого суїциду (с. 239-252).

У четвертому розділі «Дитяче здоров'я і тенденції його формування в світлі національних інтересів та інтересів економічних суб'єктів» охарактеризовано здоров'я дитячого населення в контексті інтересів домогосподарств (с. 256-272), розглянуто сутність та класифіковано втрати здоров'я дитячого населення (с. 272-283), проведено розрахунок сумарних економічних збитків від втрат здоров'я (с. 283-298), запропоновано авторський підхід до обчислення індексу дитячого здоров'я та здійснено групування регіонів за рівнем дитячого здоров'я (с. 298-314).

У п'ятому розділі «Перспективні напрями формування здоров'я дитячого населення України» сформовано авторську концепцію формування

здоров'я дитячого населення та обґрунтовано концептуальні положення комплексного підходу до формування здоров'я дітей (суб'єкт, об'єкт, мета, призначення) (с. 317-331), розкрито взаємозв'язок розвитку фармацевтичного сектору та здоров'я дитячого населення (с. 364-389).

На основі дослідження генезису теоретико-методологічних підходів та концепцій формування здоров'я дитячого населення автор суттєво розвинув і поглибив сутність понятійно-термінологічного апарату об'єкту дослідження за рахунок таких понять як «здоров'я», «здоров'я дитячого населення» та «формування здоров'я дитячого населення», що суттєво збагачує існуючі знання та підходи до формування здоров'я дітей (с. 61-78).

Дисертант кваліфіковано систематизував існуючі наукові підходи до досліджуваної проблеми, що дозволило йому з'ясувати компонентну будову дитячого здоров'я як цілісного феномену, що включає фізичне, психічне, духовне, соціальне та інтелектуальне здоров'я (с. 53-56). Зроблений висновок має важливе значення для розробки концепцій, стратегій та програм формування здоров'я дітей як на державному, так і регіональному рівнях, оскільки вони перебувають між собою в органічній єдності.

Заслуговує на увагу обґрунтована автором доцільність розгляду поняття «формування здоров'я дитячого населення» на різних ієрархічних рівнях – індивідуальному, регіональному, макроекономічному та на рівні науки та на рівні науки «демографія, економіка праці, соціальна економіка та соціальна політика» (с. 57-58). Важливість запропонованого підходу полягає в тому, що чинники формування здоров'я дитячого населення суттєво відрізняються на регіональному та субрегіональному рівнях, що обов'язково повинно бути враховано при розробці стратегій і концепцій формування і збереження здоров'я дітей. Про високу теоретичну підготовку та вміння системно підходити до дослідження складних соціальних процесів і явищ свідчить запропонована автором методика підбору та систематизації відповідних методів, зокрема для дослідження ступеня впливу окремих факторів на стан здоров'я дітей, для комплексного оцінювання рівня

здоров'я, для характеристики та аналізу можливих структурних змін у стані здоров'я дітей, для групування регіонів за певними показниками, що характеризують стан здоров'я дитячого населення та розробки прогнозів (с. 108-126). Прикладне значення запропонованих дисертантом методологічних підходів до дослідження стану здоров'я дітей полягає в тому, що на їх основі стає можливим відстежувати та оцінювати існуючі тенденції в стані здоров'я дітей і на їх основі вживати превентивні заходи, спрямовані на запобігання імовірних загроз, пов'язаних із їх захворюваністю.

У дисертації з'ясовано фактори формування здоров'я дитячого населення, в структуру яких поряд з традиційними, включено суспільно-політичні, вплив безробіття та міграційних процесів на здоров'я дітей (с. 150-178), що вміщує значну дозу наукової новизни. Акцентуючи увагу на тому, що процес формування здоров'я дітей перебуває під дією цілої сукупності факторів, дисертант здійснив їх класифікацію за змістовим навантаженням, часовим лагом, способом впливу та рівнем виникнення (с. 140-141). Важливість запропонованої структуризації багаточисельних факторів впливу на формування здоров'я дітей зумовлена тим, що на основі врахування їх дії стає можливим перманентний моніторинг ключових показників стану здоров'я.

На основі інтегральної оцінки впливу різних факторів на здоров'я дитячого населення усі регіони країни згруповано у чотири кластери і доведено, що в Україні існує суттєва диспропорція між регіонами за впливом різноманітних факторів на формування, збереження і примноження здоров'я. Найскладнішими в даному контексті є міста-мільйонери, що обумовлено специфікою їх функціонування (с. 178-192).

До активу здобувача слід віднести дослідження ним впливу новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на здоров'я населення та зроблені ним висновки, що найбільш небезпечний вплив, якому піддаються споживачі новітніх технологій, це негативний вплив на стан фізичного здоров'я (с. 226-229), наслідком чого є функціональні розлади здоров'я серцево-судинної та

імунної системи, Інтернет залежність, що вимагає додаткових витрат на відновлення здоров'я (с. 218-226). При цьому акцентується увага також на позитивному впливі новітніх технологій на індивідуальне та суспільне здоров'я, завдяки появі яких стає можливим подовження життя людей (с. 228-229).

В дисертації в окрему проблему виділено дослідження суїцидальних втрат населення, з'ясовано їх масштаби, причини та наслідки (с. 239-252), з'ясовано основні фактори дитячої суїцидальної поведінки, серед яких, на думку дисертанта, головними є економічні, виявлено основні мотиви, що провокують самогубство (с. 244-245), з'ясовано втрати внаслідок дитячого суїциду (с. 249-252).

Значна увага дисертантом приділена аналізу основних тенденцій формування здоров'я дітей та з'ясуванню втрат, які несе суспільство та домашні господарства від захворювання дітей. Для підсилення достовірності такого аналізу дисертант здійснив класифікацію втрат здоров'я дитячого населення за можливістю коригування, за сутністю, за елементним складом, за отриманими наслідками (с. 272-283).

На основі запропонованої класифікації та оцінювання економічних збитків від втрати здоров'я на основі методики, яка базується на обчисленні значень показників втрат від смертності (M_t), втрат від інвалідності (D_t) та втрат від захворюваності (I_t) (с. 286) розраховано сумарні економічні збитки від втрат здоров'я населення у дитячому віці станом на 2016 рік (с. 294-298). На основі проведеного аналізу встановлено, що в результаті втрати здоров'я у дитячому віці збитки для національної економіки становлять приблизно 7% валового внутрішнього продукту країни. Отримані дані мають важливе значення для планування заходів, спрямованих на підвищення рівня суспільного здоров'я, оцінці загальних економічних втрат, для розрахунку обсягів інвестицій в сферу охорони здоров'я, оцінки ефективності розвитку медичної сфери.

В роботі широко використано матеріали соціологічних обстежень, проведених особисто дисертантом, та застосовано економіко-математичні методи дослідження, на основі чого обчислено індекс дитячого здоров'я у 2016 році, що дозволило отримати обширну інформацію про стан дитячого здоров'я у розрізі регіонів країни (с. 309) та здійснити їх групування у шість груп в залежності від рівня дитячого здоров'я та ступеня впливу різних факторів на його формування (с. 309-311). Отримані результати оцінювання рівня дитячого здоров'я із використанням відповідного індексу мають важливе прикладне значення, оскільки можуть бути надійним підґрунтям для розробки регіональних програм зміцнення здоров'я населення.

З позиції системного підходу в дисертації сформована авторська концепція формування здоров'я дитячого населення, яка включає передумови її формування, мету, інваріантність підходів у її реалізації, принципи, завдання та засоби їх реалізації (с. 317-331). Запропоновані дисертантом концептуальні положення формування здоров'я дитячого населення можуть бути використані в процесі реалізації медичної реформи в Україні.

В цілому слід відзначити, що дисертаційна робота Федоришиної Л.М. добре структурована, розділи роботи логічно ув'язані між собою і становлять комплексне наукове дослідження з проблем обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних положень, зв'язаних з підвищенням рівня здоров'я дітей.

Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

Науковим доробком Федоришиної Л.М. є нове теоретико-методологічне обґрунтування постановки та вирішення наукової проблеми – обґрунтування напрямів та методологічного інструментарію формування здоров'я дитячого населення України крізь призму соціально-економічного контексту розвитку креативної економіки в Україні.

Найбільш значущими науковими здобутками дисертаційного дослідження Федоришиної Л.М. є наступні положення:

– обґрунтовано концепцію формування здоров'я дитячого населення України, в основі якої покладено системний підхід до перспективного розвитку сфери охорони здоров'я дітей на державному, регіональному та місцевому рівнях, а також визначено конструктивні орієнтири державної політики щодо формування здоров'я дитячого населення; на відміну від інших подібних концепцій, пов'язаних із збереженням і примноженням здоров'я населення, вона вирізняється тим, що її основною метою є визначення необхідних організаційних, нормативно-правових та фінансово-економічних засад формування здоров'я дитячого населення як одного із пріоритетів соціальної політики України, на базі яких можливе підвищення якості надання медичних, реабілітаційних та оздоровчих послуг дітям і, як результат, – збереження, примноження і відновлення здоров'я дитячого населення в цілому; охарактеризовано три етапи ефективної реалізації концепції формування здоров'я дитячого населення й визначено її вектори (моральний, соціальний, економічний, інтеграційний, демографічний та інноваційний) (с. 317-331);

– сформульовано зміст поняття «здоров'я дитячого населення», під яким автором запропоновано розуміти сукупну здатність осіб у віці від народження і до 18 років задовольняти власні потреби за рахунок повноцінного функціонування організму відповідно віку і ефективно розвивати/примножувати фізичні, психічні, духовні якості та бути соціально активними в просторі та часі (с. 51);

– ідентифіковано трирівневі втрати внаслідок дитячого суїциду за рахунок класифікації і структурування чинників дитячої суїцидальної поведінки на соціальні й економічні (в межах соціальних факторів виділено макросоціальні, сімейні, особистісні та мікросоціальні, а в межах економічних – макроекономічні, сімейні та мікроекономічні); при цьому, до соціальних втрат віднесено втрати можливості відтворення майбутніх

поколінь, втрати можливості догляду старших людей молодими, втрати нових ідей і «ноу-хау», які б могли згенерувати діти, котрі вчинили суїцид; а до економічних – втрати коштів, що були витрачені на виховання й розвиток дитини до часу здійснення суїциду на різних рівнях (с. 239-252);

– запропоновано класифікацію втрат здоров'я дитячого населення як виду часткових втрат людського капіталу за наступними ознаками: за походженням (об'єктивні і суб'єктивні), за можливістю коригування (регульовані і нерегульовані), за сутністю (кількісні і якісні), за елементним складом (втрати фізичного, психічного, духовного, соціального та інтелектуального здоров'я), за отриманими наслідками (економічні і культурно-духовні); доведено доцільність розробки і впровадження на рівні держави комплексної програми з формування (збереження, відновлення й примноження) здоров'я дитячого населення України на довгостроковий період, складовими якої можуть стати Антибулінгова програма у шкільному середовищі, Програма запобігання дитячому суїциду, Програма примноження інтелектуального здоров'я в контексті реалізації здоров'язберігаючої освіти впродовж життя тощо (с. 272-283);

– обґрунтовано модель організації здоров'язберігаючої освіти впродовж життя, що повинна базуватися на принципах всеохопності (охоплення навчанням усіх зацікавлених сторін у збереженні здоров'я дитячого населення – самих дітей, їхніх батьків, працівників дошкільних, шкільних, вищих закладів освіти за активної участі працівників медичних закладів освіти і практикуючих лікарів, які повинні розробити навчальне й методичне забезпечення), паралельності (одночасне навчання дітей різних вікових груп; дітей, батьків та працівників закладів, які безпосередньо контактують з дітьми) та креативності (якісний підбір спеціалістів різних професій, що зможуть застосовувати новітні методи навчання для реалізації здоров'язберігаючої освіти впродовж життя); при цьому, реалізація цієї моделі повинна здійснюватися по двох зрізах: по горизонталі (у всіх загальноосвітніх закладах – дошкільних, шкільних навчальних закладах і

вищих закладах освіти) та по вертикалі (у спеціалізованих закладах – новостворених освітніх центрах, в гуртках при перинатальних центрах (освіта майбутніх батьків), центрах первинної медико-санітарної допомоги і лікарнях (освіта батьків, що вже мають дітей), санаторно-курортних та оздоровчих закладах (освіта населення усіх вікових груп), що передбачає селективний відбір кадрів для реалізації навчання у вказаних напрямках (с. 338-343);

– удосконалено науково-методичні засади формування здоров'я дитячого населення за основними складовими здоров'я (фізичне, психічне, духовне, соціальне й інтелектуальне) на різних рівнях (індивідуальному, суспільному, демографічному), які, на відміну від існуючих, дозволяють використовувати комплексні та інтегральні методи його оцінювання з метою практичного коригування і збереження (с. 53-58);

– удосконалено методичні підходи до ідентифікації двох груп ризиків, а саме: пов'язаних із деформаційними особливостями механізму відтворення населення України і пов'язаних із формуванням здоров'я дитячого населення, оцінювання яких дозволить передбачати зменшення загальної величини ризику за рахунок селективної дії визначених заходів по кожній з груп ризиків (с. 195-218);

– удосконалено методологічні основи оцінювання двоякого (позитивного і негативного) впливу новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на здоров'я дорослого і дитячого населення, що дозволило встановити наслідки впливу інформаційно-комунікаційних технологій на здоров'я дитячого населення: з одного боку, їх небезпечний вплив на організм і фізичне самопочуття дитини з наслідками у вигляді обтяження хронічних захворювань, функціональних розладів в роботі нервової, серцево-судинної, імунної й інших систем через надмірне використання різних гаджетів та тривалого перебування у віртуальному світі, що в кінцевому рахунку зумовлює поглиблення Інтернет-залежності, гемблінгу, «віртуального життя», значне погіршення психічного та гальмування процесу

примноження соціального здоров'я; з другого боку, їх позитивний вплив при вирішенні медичних, соціальних і економічних проблем, що дозволяє продовжити тривалість і підвищити якість життя (с. 218-229);

– удосконалено поліаспектне структурування факторів формування здоров'я дитячого населення з їх поділом на: соціально-економічні, екологічні, медичні й політичні (за змістом); сприятливі і несприятливі (за напрямом впливу); коротко- і довгострокового впливу (за терміном впливу); прямого і непрямого впливу (за способом впливу); мікро-, мезо- і макрофактори (за рівнем виникнення); запропоновано розробляти заходи, спрямовані на пом'якшення дії негативних і підсилення дії позитивних факторів, та їх перманентно модернізувати на основі організації належної системи моніторингу, що дасть змогу обирати ту чи іншу структури або їх оптимальне поєднання з метою розв'язання конкретного завдання поліпшення здоров'я дитячого населення (с. 131-141);

– удосконалено формування першочергового комплексу завдань, які необхідно вирішити в умовах нестабільної соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації сьогодення для зниження хронічної неінфекційної захворюваності дорослого й дитячого населення та попередження негативного впливу захворюваності на існуючу демографічну ситуацію в країні, в число яких пріоритетно включено: створення національної та регіональних інформаційних баз оцінки рівнів захворюваності, смертності, факторів ризику та системи їх моніторингу; реформування сектору охорони здоров'я з врахуванням потреб розвитку та збереження здоров'я дитячого населення, в тому числі дітей-переселенців, а також пропагування ведення здорового способу життя, підвищення рівня і якості життя (с. 265-272);

– дістав подальший розвиток понятійно-категорійний апарат, зокрема, уточнено зміст категорій «здоров'я», «втрати здоров'я дитячого населення», «здоров'язберігаюча освіта» та ін., що збагатило понятійно-термінологічний апарат науки «демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика»

та полегшило сприйняття цих дефініцій в наукових розвідках (с. 49, 75, 272-273, 338);

– набуло подальшого розвитку структурування поняття «формування здоров'я дитячого населення» та цільове тлумачення його змісту на різних рівнях: на індивідуальному рівні – процес забезпечення ефективної взаємодії усіх складових здоров'я (фізичного, психічного, соціального, духовного й інтелектуального) з метою задоволення потреб за рахунок повноцінного функціонування організму дитини віком 0–17 років, реалізації її соціальних інтересів, можливості відтворення нації в майбутньому та передачі культурних й духовних цінностей наступним поколінням від дитини як їх носія; на суспільному (груповому) рівні – комплекс заходів, спрямованих на створення належних умов фізичного, психічного, духовного розвитку дитячого населення у віці 0–17 років, його соціалізації та набуття навичок дотримання здорового способу життя; на рівні науки «демографія, економіка праці, соціальна економіка та соціальна політика» – комплекс заходів, спрямованих на створення таких умов фізичного, психічного, духовного розвитку дитячого населення у віці 0–17 років, його соціалізації та набуття навичок дотримання здорового способу життя, які б забезпечили в перспективі відтворення генофонду нації та ефективне функціонування соціальної економіки і економіки країни загалом; таке структурування необхідне для формулювання і реалізації вимог до здоров'я дитячого населення на окреслених рівнях (с. 57-58);

– розвинуто методичний підхід до оцінювання впливу факторів на формування здоров'я дитячого населення в динаміці та в регіональному розрізі, який базується на результатах кластерного аналізу (усі регіони згруповано у чотири кластери та виділено шість груп регіонів за рівнем дитячого здоров'я та ступенем сприятливості факторів щодо його формування та дано їм характеристику) і на розрахунку інтегрального показника здоров'я дитячого населення; застосування цього підходу дає

можливість розробляти специфічні заходи по кожній із виділених груп регіонів, які в кінцевому рахунку зменшать диспропорцію між регіонами за впливом різноманітних факторів на формування, збереження і примноження здоров'я дитячого населення (с. 178-192, 309-311);

– набув подальшого розвитку методичний підхід до розрахунку індексу дитячого здоров'я, що дає змогу згрупувати регіони України у три групи відповідно із високим, середнім і низьким рівнем дитячого здоров'я, виявити фактори формування рівня дитячого здоров'я в конкретному регіоні і на цій основі розробляти програми з мінімізації їх негативного впливу, а також прогнозувати необхідні витрати на охорону здоров'я дитячого населення в регіональному розрізі (с. 298-309).

Науково-практична значущість результатів дослідження

Обґрунтовані в дисертації теоретико-методологічні підходи, положення та висновки були використані при розробці програмних документів стосовно збереження і примноження дитячого здоров'я, актуалізації Стратегії регіонального розвитку, в управлінській діяльності установ та організацій, зокрема: Міністерством соціальної політики (довідка № 11327/0/142-18 від 22.06.2018 р.); Департаментом економічного розвитку, промисловості та інфраструктури Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 03.01-1513/18 від 06.07.2018 р.); Департаментом охорони здоров'я Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 02/1559 від 26.06.2018 р.); Департаментом охорони здоров'я Закарпатської обласної державної адміністрації (довідка № 977/01.12 від 30.07.2018 р.); Товариством з обмеженою відповідальністю Науково-виробничий комплекс «Камея» (довідка № 21 від 24.07.2018 р.); Акціонерним товариством «Хмельницькобленерго» у практиці діяльності Дитячого оздоровчого закладу «Джерельце» (довідка № 2018-05-13-2786 від 31.08.2018 р.).

Отримані наукові, методологічні та практичні результати використовуються також при викладанні навчальних дисциплін «Регіональна

економіка (регіональна економіка, екологія)», «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» та «Економіка праці й соціально-трудова відносини» у ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва» (довідка № 03 від 26.06.2018 р.). Крім того, викладені положення стосовно методики дослідження стану здоров'я дитячого населення, складових системи його забезпечення використовуються викладачами кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки Миколаївського національного аграрного університету при викладанні таких дисциплін, як: «Потенціал сільських територій», «Територіальне управління та планування розвитку територій» (довідка № 27-18/877 від 25.06.2018 р.), а також при викладанні таких дисциплін, як: «Менеджмент персоналу», «Соціологія» у ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» (довідка № 21 від 25.01.2018 р.).

Результати дослідження і розробок, отриманих при виконанні дисертаційної роботи, використовуються в науково-дослідній діяльності ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» під час планування, проведення і виконання наукових досліджень у межах робочого часу науково-педагогічних працівників (довідка № 12 від 18.01.2018 р.).

Основні результати дослідження апробовані, доповідались, обговорювались та схвалені на 9 міжнародних, всеукраїнських та міжрегіональних наукових і науково-практичних конференціях.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 43 наукові праці, з яких 1 – одноосібна монографія, 31 – у наукових фахових виданнях України (в тому числі 3 – в електронних наукових виданнях), з яких 15 – індексуються у міжнародних наукометричних базах даних, 2 – в інших виданнях, 9 – у матеріалах наукових конференцій. Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст дисертаційного дослідження.

Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам, його зміст ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

Дискусійні положення і зауваження по змісту дисертаційної роботи

Відзначаючи актуальність теми, наукову новизну результатів дисертаційного дослідження, їх достовірність та повноту викладу матеріалу в опублікованих працях, слід вказати і на наявність в роботі Федоришиної Л.М. дискусійних положень та певних недоліків. Суть основних з них полягає в наступному:

1. Розвиваючи і поглиблюючи понятійно-термінологічний апарат об'єкту дослідження на основі існуючих напрацювань, дисертант суттєво поглибив сутність понять «здоров'я», «здоров'я дитячого населення» та «формування здоров'я дитячого населення», що суттєво збагачує наукові знання та підходи до формування здоров'я дітей (с. 61-78), однак, оскільки дана проблема досліджується через соціально-економічний контекст, то ці взаємозв'язані поняття, на нашу думку, слід розглядати як елемент перспективного продуктивного потенціалу людини.

2. Дисертант детально проаналізувала існуючі в країні концепції та державні програми, спрямовані на формування та охорону здоров'я дітей (с. 78-101), з'ясувавши основні причини невиконання важливих програмних цілей і завдань, звернувши при цьому основну увагу на економічну складову, разом з тим дана проблема має комплексний характер і перебуває під впливом дії багатьох факторів, які повинні бути враховані на проектному етапі їх формування.

3. Структуруючи фактори формування здоров'я дитячого населення дисертант правильно відмічає, що здоров'я – складна медична й соціально-економічна категорія, що формується під дією цілого спектру факторів зовнішнього і внутрішнього середовища (с. 131). На нашу думку, в структуру відмічених чинників слід включити і етнічну складову, що особливо важливо

для транскордонних регіонів, оскільки тут існують певні відмінності у сімейних цінностях, формуванні дітородних настанов тощо.

4. На серйозну увагу заслуговують підходи дисертанта до ув'язки безробіття та трудові міграційних процесів з станом здоров'я дітей, оскільки їх масштаби сьогодні набувають загрозливого характеру і практично підривають демографічний потенціал країн. На нашу думку, при аналізі впливу трудові міграційних процесів на формування здоров'я дітей (с. 168-176) слід було більше уваги приділити дітям, які виховуються у дистантних сім'ях.

5. Аналізуючи проблему девіантної поведінки дітей (с. 229-239), на нашу думку, слід було більше уваги приділити проблемі комплексного вирішення питання посилення захисту прав особливо бездоглядних та безпритульних дітей, забезпечення повноцінних умов для їх розвитку.

6. Досліджуючи проблему дитячого здоров'я в контексті інтересів домогосподарств (с. 256-272) необхідно було більше уваги приділити умовам життя дітей сільських домашніх господарств. Існуючі наукові напрацювання з цієї проблеми вказують на те, що сільські діти часто залучаються до виконання важкої фізичної роботи, особливо в сільському господарстві, мають обмежені можливості до надання якісної медичної допомоги, існують випадки залучення неповнолітніх до трудової міграції, що негативно відображається на їх здоров'ї. Для попередження негативних наслідків, а особливо соціальних ризиків, для дітей мігрантів важливо активізувати роботу по організації діяльності позашкільних закладів, які спрямовані на виховання, соціальну адаптацію, розвиток талантів, забезпечення умов для самореалізації.

7. Пропонуючи концептуальні підходи до розвитку системи охорони здоров'я (с. 318-323) слід було більше уваги приділити розвитку сільської медицини, що має важливе значення для слабо урбанізованих регіонів країни. Це відкриває простір для формування ефективної системи охорони здоров'я населення, включаючи дітей, та надання медичних послуг, розвиток

санаторно-епідеміологічної безпеки, формування мотивації до збереження та зміцнення здоров'я сільського населення.

Разом з тим, вказані недоліки та дискусійні положення не носять принципового характеру і не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження, його теоретичної та практичної значимості.

Загальний висновок

Вищенаведене дає підставу стверджувати, що подана на опонування робота є завершеною самостійною науковою працею, актуальним та своєчасним дослідженням з питань демографії, соціальної економіки і політики. Вона виконана на належному науковому рівні, за змістом, структурою, актуальністю, оформленням, новизною дослідження і практичним значенням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 із змінами, внесеними Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), та спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Наукові положення, висновки, практичні та методичні рекомендації обґрунтовані та апробовані у роботі, характеризуються науковою новизною та мають прикладне значення. Основні наукові результати достатньо повно відображені у публікаціях автора. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертаційного дослідження.

Здобувачем запропоноване нове вирішення важливої науково-практичної проблеми – розробка теоретико-методологічних засад та обґрунтування практичних рекомендацій формування соціально-економічних основ здоров'я дитячого населення України.

Зазначене свідчить, що представлена дисертаційна робота на тему: «Соціально-економічні основи формування здоров'я дитячого населення України» відповідає вимогам до докторських дисертацій, а її автор –

Федоришина Лариса Миколаївна – заслугоує присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент:

**Доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу перспективного розвитку
сільських територій Закарпатського
регіонального центру соціально-економічних
і гуманітарних досліджень НАН України**

М.І. Пітюлич

Підпис д.е.н., проф. Пітюлича М.І.
ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар ЗРЦСЕіГД

Папін Д.Д.